

шу думку, потрібно провести аналіз усієї кримінально-процесуальної діяльності як за її окремими етапами, так і як цілісного явища, з'ясувати коло усіх осіб, які до неї залучаються, визначити, чи всі з виявлених осіб мають процесуальний статус або чи у повній мірі він відповідає їхньому становищу, чи у кожному разі вступу особи у кримінальний процес закон передбачає наділення її відповідним процесуальним статусом чи ні, та за допомогою правових засобів усунути виявленні недоліки, закріпивши або змінивши правове становище особи в рамках кримінального судочинства.

Що стосується статусу індивідуального, то як ми вказували, він визначається на базі галузевого, але обов'язково з урахуванням особливостей, призначених статусу певного учасника, з належними йому загальними та спеціальними властивостями.

Список літератури: 1. Корнуков В.М. Конституционные основы положения личности в уголовном судопроизводстве. Саратов, 1987. 2. Матузов Н.И. Правовая система и личность. Саратов, 1987. 3. Кучинский В.А. Личность, свобода, право. М., 1978. 4. Витрук Н.В. Основы теории правового положения личности в социалистическом обществе. М., 1979. 5. Лукашева Е.А. Право, мораль, личность. М., 1986. 6. Янович Ю.П. Проблемы совершенствования процессуального статуса подозреваемого и обвиняемого. /Автореф. ... канд. юрид. наук (12.00.09). Х., 1990. 7. Демократия и правовой статус личности в социалистическом обществе / Отв. ред. В.М. Чхиквадзе. М., 1987.

Надійшла до редколегії 10.11.2000

В.Ю. Кузьміна, викладач Нац. ун-ту внутр. справ

РЕКОНСТРУКЦІЯ ВТРАЧЕНИХ КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВ: ЦІЛІ, ЗАДАЧІ І ЗНАЧЕННЯ

Втрата кримінальних справ в силу різноманітних причин мала і має місце в діяльності органів дізнання і попереднього слідства. Останнім часом кількість втрачених справ збільшилася. Тим часом, саме органи дізнання і слідства нерідко приховують випадки втрати кримінальних справ. У зв'язку з цим виникає необхідність підкреслити важливість негайної реконструкції справи, її цілі і задачі.

Кримінальний процес функціонує заради досягнення визначених цілей і рішення сукупності кримінально-правових, кримінологічних, кримінально-процесуальних задач. До числа останніх ст. 2 КПК України відносить охорону прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, що беруть участь у провадженні в справі; швидке і повне розкриття злочинів; викриття винних і забезпечення правильного застосування Закону з тим, щоб кожний, хто скоїв злочин був притягнутий до відповідальності, і жодний невинний не був покараний. Названі задачі вирішуються в кримінальному процесі на основі матеріалів закінченого провадження кримінальної справи. Відсутність останнього робить неможливим рішення зазначених задач. Отже, втрата кримінальної справи ставить під загрозу захист прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, розкриття злочину, викриття винних у вчиненні злочину осіб, забезпечення реалізації їхньої кримінальної відповідальності.

Таким чином, реконструкція втрачених кримінальних справ спрямована на забезпечення рішення названих загальних задач процесу і досягнення на цій підставі відповідних кримінально-процесуальних цілей.

Водночас перед процесом реконструкції втрачених кримінальних справ стоять свої специфічні, цілі і пов'язані з ними, цілком визначені задачі. І це дійсно так, тому що в системі кримінального процесу немає і не може бути таких приватних процесів, що не були б спрямовані на досягнення визначеної мети, не мали б своїх специфічних задач. Відсутність визначених цілей і задач у конкретній частині процесу робить останній безпредметним, а значить і непотрібним з точки зору його здійснення.

Метою відновлення кримінальної справи є одержання в остаточному підсумку конкретної кримінальної справи, як специфічного документального утворення, для забезпечення успішного рішення загальних задач, що стоять перед кримінальним процесом. А які задачі реконструкції кримінальної справи? Визначити їх не так просто, оскільки й у літературі, і на практиці ще не досягнута єдність поглядів на поняття цілей і задач процесу взагалі і процесу реконструкції кримінальної справи зокрема.

П.С.Елькінд вживає поняття «задача кримінального процесу» і «цілі кримінального процесу», як рівнозначні, відмічаючи при цьому, що «загального характеру ціль кримінально-процесуального права по оптимальному регулюванню відповідних суспільних відносин перетворюється в кримінальному судочинстві в комплекс більш конкретних цілей (задач), що визначають напрямок практичної діяльності правоохоронних органів». [1, с.38]. Ми вважаємо, що зведення задач до цілей процесу, а від цілей – до його задач нівелює індивідуальну визначеність кожного із розглянутих явищ, і, робить неможливим виявлення тієї специфіки, що властива кожному із названих феноменів.

У словниках мета визначається як «предмет прагнення того, що бажано здійснити, а задача – те, що потребує виконання» [2]. Зв'язок задачі з метою очевидний, але це не дає підстав для отождолення названих самостійних понять. І вже з цієї точки зору думку П.С.Елькінда щодо даного питання навряд чи можна визнати вдалою.

В.Т.Томін і Б.Т.Безлепкін, наприклад, пишуть, що «мета – це те, що треба здійснити, інакше кажучи, результат або ідеальне передбачення результату, на досягнення якого спрямовані дії». Під задачею ж розуміється ціль, досягнення якої бажано до визначеного моменту часу [3, с.138].

Аналізуючи позицію зазначених авторів В.С.Зеленецький звертає увагу на те, що «при всій лаконічності обох визначень перше з них не тільки конкретно за формою, але в цілому вірно за сенсом, тому що мета дійсно являє собою ідеальне передбачення результату, на досягнення якого спрямовані всі дії суб'єкта» [4, с.44]. Уточнюючи свою позицію, він справедливо пише, що у «визначенні поняття мети мова в усіх випадках повинна йти про необхідний результат», тому що «мета являє собою відбиток таких і тільки таких явищ, що у відношенні до дій живої істоти є не просто їхній результат, а потрібний (від слова «потреба») йому результат. Мета є, коротше кажучи, явою, інформаційною моделлю тільки бажаного результату» [5, с.115].

Продовжуючи аналіз точки зору Томіна і Безлепкіна, В.С.Зеленецький пише, що їх «друге визначення задачі хоча і відрізняється тією ж лапідарністю, має істотні недоліки. Крім ототожнення задачі з метою, що на наш погляд є невірним, тут нівельовані об'єктивні основи задачі, що вказують на необхідність, а не на бажаність учинення тих або інших дій для досягнення суспільно значимого результату» [4, с. 44]. Інакше кажучи, задача відображає те, що зобов'язаний досягти суб'єкт в результаті своєї діяльності. Підкреслюючи цей суттєвий момент, характерний для будь-якої соціальної задачі, В.І.Куценко пише, що остання «являє собою найбільше загальну, інтегруючу форму соціальної повинності. Суб'єкт повинний підпорядкувати свою поведінку її вимогам, тобто зробити те, що з достатньою повнотою і всебічністю відбиває утримання задачі, а її рішення саме і припускає досягнення цілком визначеної мети» [6, с. 187].

Таким чином, задача завжди містить у собі визначену мету, але ні в якому разі не зводиться до останньої. Це перше. Друге важливе положення полягає в тому, що у визначенні поняття мети мова повинна йти про необхідний для досягнення відповідних цілей результат. Саме таким результатом (як бажаним, так і необхідним), на досягнення якого спрямована уся діяльність суб'єкта реконструкції кримінальної справи, є відновлення названої кримінальної справи, визнаної в конкретний момент виробництва втраченою. Тільки такий результат, тобто формування кримінальної справи шляхом її відновлення, необхідний для продовження кримінального процесу, для успішного рішення загальних задач, які стоять перед кримінально-процесуальною діяльністю в цілому.

Таким чином, в процесі відновлення кримінальної справи вирішуються два типи правових задач:

- специфічні задачі відновлення кримінальної справи;
- створення оптимальних умов рішення загальних задач кримінального процесу на підставі відновленої кримінальної справи;

Процес відновлення кримінальної справи складає частина специфічного (особливого) виробництва, що входить у структуру кримінального процесу в цілому, тому природно, що він має ряд особливих задач, і їхня специфічність визначається особливим місцем даного процесу в загальній процесуальній системі. При цьому рішення загальних задач процесу пов'язано з повторним одержанням раніше вже існуючих результатів пізнавальної діяльності, і саме в тому обсязі, що вже був якось зібраний. У сформованій деструктивній ситуації згадані задачі є вихідними, і їхня реалізація в загальній системі правових задач кримінального процесу є першочерговою, що обумовлюється потребою відновлення втраченої кримінальної справи. Саме від їхньої реалізації залежить існування і подальше функціонування загальної процесуальної системи.

У зв'язку з викладеним важливо відзначити, що в процесі реконструкції втраченої кримінальної справи вирішуються наступні задачі: прийом заяв, повідомлень і іншої інформації про втрату кримінальної справи; реєстрація названих джерел інформації; перевірка відомостей, що утримуються в них; встановлення наявності достатніх даних для реконструкції кримінальної

справи; визначення ступеня провини особи, у виробництві якої знаходилася втрачена кримінальна справа. (Рішення остаточної задачі не входить в процес відновлення кримінальної справи, але її варто врахувати, оскільки від ступеня провини даної особи залежить, чи буде вона особисто реконструювати втрачену кримінальну справу або ж цю роботу варто доручити іншій особі); упорядкування висновку за результатами службового розслідування за фактом втрати справи; вивчення прокурором матеріалів службового розслідування і винесення останнім мотивованої постанови про реконструкцію, а також визначення ним термінів реконструкції; прийняття слідчим (особою, що проводить дізнання) матеріалів справи, яка підлягає реконструкції; провадження повторних, а іноді і нових слідчих дій; напрямок запитів для одержання різноманітних копій документів і т.д.

Оскільки кримінальний процес – структурована система і кожний структурний елемент має свої особливі цілі і задачі, то важливо звернути увагу на те, що реконструкція конкретної справи припускає дослідження цілей і задач усіх названих структурних елементів, а саме: кримінального процесу в цілому; окремих його стадій; етапів відповідних стадій; конкретних процесуальних дій; елементарних процесуальних актів; змісту процесуальної дії [7, с. 107].

Рішення задач нижчого рівня вносить вклад в рішення задач більш високого рівня, а усі вони разом – в рішення загальних задач кримінального процесу.

Загальні задачі вирішуються на кожному етапі кримінально-процесуальної діяльності з урахуванням тих можливостей, які існують в даний момент провадження, забезпечуючи при цьому рішення окремих задач даного етапу процесуальної діяльності. Проте рішення названих задач здійснюється лише в тій їх частині, яка функціонально залежна від діяльності в конкретному процесі. З рішенням задач попереднього етапу кримінально-процесуальної діяльності відбувається процес поступового рішення загальних задач, зменшення їхнього обсягу і складності.

Процесу відновлення кримінальної справи також присутні зазначені задачі, за винятком задач стадії, оскільки в ньому немає такого специфічного структурного елемента. Крім того, обсяг задач (як загальних, так і окремих), необхідних і що потребують дозволу в процесі відновлення кримінальної справи, залежить від того, на якому етапі провадження була втрачена кримінальна справа (тобто яка кількість результатів діяльності вже була отримана і зафіксована перед втратою кримінальної справи), і цілком або частково втрачена кримінальна справа.

Поступово вирішуючи виникаючі в зв'язку з втратою кримінальної справи задачі, суб'єкт реконструкції може подолати з проблему відновлення і досягти головної його мети – створити цілісне документальне утворення, іменоване кримінальною справою.

Список літератури: 1. Элькинд П.С. Цели и средства их достижения в советском уголовно-процессуальном праве. Л., 1976. 2. Толковый словарь русского языка / Под ред. С.И.Ожегова, Н.Ю.Шведова. М., 1998. 3. Томин В.Т., Безлепкии Б.Т. Иерархия целей и задач в уголовном процессе // Юридические гарантии применения права и режим социалистической законности. Ярославль, 1976. 4. Зеленецкий В.С. Возбуждение государственного обвинения в советском уголовном процессе. Харьков, 1979. 5.

Грищенко В.М. Цель как форма опережающего отражения действительности // Учёные записки кафедр общественных наук вузов Ленинграда. Философия. Вып. 15. Ленинград, 1974. 6. Куценко В.И. Социальная задача, как категория исторического материализма. Киев, 1972. 7. Зеленецкий В.С. // Проблемы правоведения. Вып. 42. / Респ. меж. вед. науч. сборник. К., 1981.

Надійшла до редколегії 09.03.2001

М.М.Гультай, суддя Харківського обласного суду

ПРОБЛЕМА УСУНЕННЯ СУДОВОЇ ПОМИЛКИ: ДЕЯКІ ПИТАННЯ СПІВВІДНОШЕННЯ ІСТОТНИХ І НЕІСТОТНИХ ПОРУШЕНЬ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОУ

Першорядним завданням кримінального судочинства в Україні є захист прав і законних інтересів осіб, що беруть у ньому участь. Тому для рішення цього завдання необхідний ефективний механізм виявлення і усунення судових помилок, від яких, на жаль, не застрахований суд при розгляді кримінальної справи і винесенні вироку.

Необхідно відзначити, що судова помилка являє собою неправильну дію чи рішення суду, що з'явилися в результаті сумлінної омани. При цьому суд вважає, що його дії і рішення сприяють вирішенню завдань кримінально-судочинства, хоча вони приводять до протилежних результатів.

Будучи формою незаконних рішень і дій суду, судова помилка має свій зміст – конкретне порушення вимог матеріального чи кримінально-процесуального права. Ці порушення можуть бути як неістотними, так і істотними.

Для більш повного і точного визначення поняття істотних порушень кримінально-процесуального закону доцільно порівняти їх з іншими підставами до чи скасування чи зміни вироків і виявити їх взаємовідносини, схожість та відмінності. Це тим більше важливо тому, що при перевірці вироків у касаційному і наглядовому порядку істотні порушення кримінально-процесуального закону нерідко виявляються одночасно з іншими порушеннями [6, с. 98] і виникає необхідність їх практичного розмежування. Перед вищестоящим судом стоїть завдання не тільки виявити всі допущені порушення, а й, скасовуючи вирок, вказати нижчестоящому суду, в чому конкретно виразилися порушення; наслідки, до яких привело кожне з них. Тому для практики особливе значення мають відмінності підстав, специфіка кожного з них.

Найбільш складно провести відмінності між істотними порушеннями кримінально-процесуального закону і односторонністю чи неповнотою попереднього чи судового слідства. Це пояснюється тим, що підстави, передбачені ст.ст.370 і 368 КПК України, включають такі порушення вимог процесуального закону, наслідки яких у низці випадків однозначні: односторонність, неповнота і необ'єктивність дослідження обставин справи.

Відмінність їх визначається тим колом норм, порушення яких охоплює кожну з цих підстав.